

Наставно-научно веће Факултета политичких наука Универзитета у Београду, на 5.седници одржаној 26. Фебруара 2015.године, на предлог Политиколошког одељења, формирало је Комисију за преглед и оцену докторске дисертације "Политичке последице локалних избора у Србији од 1990. до 2008. године", кандидата мр Марка Мијатовића, у саставу проф. др Маријана Пајванчић, редовни професор у пензији Правног факултета Универзитета у Новом Саду, проф. др Снежана Ђорђевић, редовни професор Факултета политичких наука Универзитета у Београду и проф. др Милан Јовановић - ментор - редовни професор Факултета политичких наука Универзитета у Београду. Комисија је прегледала докторску дисертацију и подноси

ИЗВЕШТАЈ О УРАЂЕНОЈ ДОКТОРСКОЈ ДИСЕРТАЦИЈИ

I

Основни подаци о кандидату и дисертацији

1. Основни подаци о кандидату. Марко Мијатовић рођен је 31.1.1982. године у Београду, где је завршио основну школу и гимназију. Дипломирао је на политиколошком смеру Факултета политичких наука 2006. године. Јануара 2010. године, на Факултету политичких наука - смер Јавна политика и управљање - одбранио је магистарску тезу "Политичко-конституционални модели статуса Косова и Метохије од 1912. до 2008. године" и стекао звање магистра. Кандидат је у периоду 2006 - 2008. године завршио на истом факултету и специјалистичке струковне студије "Политичке партије и избори". Од 2006. године запослен је у Министарству спољних послова Републике Србије, где је завршио Дипломатску академију. На Факултету исламских наука Универзитета у Сарајеву похађао је и завршио 2011. године курс о исламским наукама. Од априла 2010. године до јула 2014. године радио је на месту аташеа у Амбасади Републике Србије у Сарајеву. Сада ради у Министарству спољних послова Републике Србије на месту другог секретара.

Кандидат је објавио рад "Политичко представљање Срба у Федерацији Босне и Херцеговине", Политичка ревија, бр.1, 2015.године. Ради се о

прегледном чланку у коме кандидат образлаже институционални дизајн Федерације БиХ, механизме политичке репрезентације и анализира представљеност-Срба у федералним институцијама.

2.Основни подаци о дисертацији. Одлуком Универзитета у Београду - Веће научних области правно-економских наука 02 Број 06-5771/18-11 од 24. маја 2011. Године, одобрена је израда дисертације "Политичке последице локалних избора у Србији од 1990. до 2008.године". Кандидат мр Марко Мијатовић предао је на оцену урађену дисертацију у јануару 2015. године.

Дисертација је у погледу форме и садржаја урађена складу са правилима Универзитета и ФПН, А4 формата, фонт Times New Roman 12, проред 1,5, маргине 30 мм на укупно 375 страна: са страницама резимеа, подацима о комисији, 15 страница релевантних извора, 44 странице табела, карата и биографијом кандидата.

Дисертација је сходно Правилнику о академској честитости ФПН и Одлуци Наставно-научног већа ФПН од 18.6.2014.године прошла проверу плагијата у програму ЕФОРУС (EPHORUS), о чему је 18.2.2015.године сачињен извештај.

Дисертација је структурирана у седам целина: Уводне напомене: предмет и циљ истраживања; Детерминанте локалних избора; Локални избори у Србији 1992. и 1996. године; Локални избори у Србији 2000. године; Локални избори у Србији 2004. и 2008. године; Локални избори у Србији 2012. године и Закључна разматрања. На крају је дат попис литературе, а које чине домаће и стране монографије и научни чланци, релевантни правни документи и статистички подаци о изборима.

II

Предмет и циљ дисертације

Избори за органе локалне самоуправе дуго су у теорији третирани као пука рефлексија избора на централном нивоу, односно парламентарних и председничких избора. Локалним изборима негирана је важност аутентичних политичких процеса на нивоу микро заједница. Они нису доживљавани као самостална и аутохтона политичка арена за надметање актера око конкретних политика, него као саставни део, нека врста другог чина или репризе изборних процеса на централном нивоу власти. Унитарни карактер система, процеси централизације, сложеност, цена, организација, итд. измештање низа послова у надлежности локалне самоуправе на централни ниво; јачање страначких централа у односу на локалне одборе и чланство, општи пад политичке, па и изборне партиципације, само су неки од најмаркантнијих фактора који су томе доносили.

Кризом концепта државе благостања 70-тих година прошлог века која је на нивоу локалне самоуправе између осталог решавана и институционалним редизајном који би подстицао ефикасност и штедњу органа локалне самоуправе у домену изборног система пледирало се за моделе директног избора, смањивања броја одборника и њиховог чвршћег везивања за оне чије интересе репрезентују, а локални избори долазе у истраживачки фокус псефолога. Наглашавањем принципа супсидијарности и децентрализације расте важност

изборних процеса на локалном нивоу власти и истраживачи почињу проучавати локалне изборе као специфичне политичке процесе чији исходи утичу на изборе на централном нивоу и структуру партијског система.

Кандидат конципира предмет дисертације на овој парадигми и истражује локалне изборе у Србији у широком темпоралном распону од две деценије. У периоду који је предмет дисертације локални избори одржавани су у различитим политичким, уставним, институционалним, економским, социјалним и међународним условима. У том периоду мењан је концепт локалне самоуправе - од напуштања комуналног система, преко локалне самоуправе као деташирана државне управе са суженим децентрализованим надлежностима, до концепта локалне самоуправе која има широк спектар надлежности, али не и све претпоставке – организационе, финансијске, политичке, итд - да би их могла успешно остваривати. Осим тога, монотипни концепт и једностепеност са великим разликама у величини територије, броју становника, запослености, економским ресурсима, структури становништва по старости, образовању, националној припадности и сл. - производи структурне разлике између јединица локалне самоуправе коју систем често не препознаје, па то није изражено ни у изборном процесу.

Изборни систем у Србији до хармонизације и на локалном и централном нивоу прошао је динамичну генезу. За избор одборника и посланика примењивани су различити изборни модели. Политички систем нормативно не одваја одржавање избора за различите нивое власти. Кандидат је истраживачки фокус усмерио на повезаност парламентарних и локалних избора зато што су изборни циклуси одржавани истовремено или су претходили један другом. Број гласова и места у локалним скупштинама и националном парламенту, различити коалициони потенцијали и различито формирање скупштинске већине показују да изборни процеси на различитим нивоима власти нису изоловани процеси ни пуке рефлексије и дисертација истражује повезаност и међусобне утицаје кроз понашања појединих изборних актера, пре свега бирача, партија и кандидата, у тим процесима. Ако се има у виду да је на локалном нивоу примењиван двокружни већински изборни систем у два циклуса, већински изборни систем релативне већине у једном циклусу, и пропорционални изборни систем са једном изборном јединицом различитом висином изборног прага, затвореном блокираном кандидатском листом, у три изборна циклуса, јасно је да је предмет истраживања веома сложен. Зато се кандидат концентрише на оне елементе који производе највеће последице у представничком и страначком систему – изборну јединицу, начин гласања и формулу за транспоноване гласова у мандате. Сваки изборни циклус анализира се у контексту наведених елемената и компарира у контексту резултата, политичких последица, са парламентарним и председничким изборима и између себе. На тај начин истражује се који елементи изборног система, како и у којем интензитету, производе узрочно-последичне везе локалних избора са изборима на другим нивоима организације власти.

Циљ докторске дисертације је утврђивање међузависности локалних и националних изборних процеса када се они одржавају истовремено или претходе једни другима и како се у тим ситуацијама понашају бирачи, односно како то утиче на представнички систем и партијски систем. Шест изборних циклуса локалних избора, са три различита изборна модела, у различитим контекстуалним условима, довољан су оквир за истраживање ове проблематике. Величина изборне јединице, категоријално гласање, затворена блокирана листа,

величина изборног прага, већинска и пропорционална формула за транспоновање гласова у места у парламенту, са становишта изборних актера – странака, кандидата и бирача захтевали су различита понашања у изборним кампањама и производила различите последице по страначки, елективни и парламентарни систем. Дескрипцијом деловања тих елемената изборног система, кандидат одређује факторе који пресудно детерминишу политичке последице локалних избора у Србији у посматраном периоду.

III

Основне хипотезе

Кандидат се не сврстава ни у један од два теоријски верификована приступа: онај који глорификује гравитационо дејство парламентарних и председнички избора, или други који изборе одборника третира као потуно аутономан процес. Локални избори, за кандидата, нису једноставна рефлексивна резултата парламентарних или председничких избора, али ни апсолутно аутономан процес. Он сматра да је утицај резултата избора на локалном и централном ниво власти мање или више наглашен, двосмеран, и индиректан.

Када се гласање за централни парламент и/или шефа државе одржава истовремено са изборима у локалним самоуправама – утицај ће бити већи: степен изборне партиципације биће виши, изборна кампања стратешки и тематски ће форсирати глобалне, а не локалне теме, резултати актера на свим нивоима избора, по броју гласова и освојених места, биће приближно идентични. Овај утицај ће слабити онолико колико су локални избори временски удаљенији од избора за централне органе власти. Обрнуто, избори за локалне скупштине који се одржавају одвојено могу снажније детерминисати резултате парламентарних и председничких избора.

Овај основни хипотетички оквир снажно је условљен контекстуалним условима: типом изборног система, посебно начином гласања и расподеле мандата; степеном страначке идентификације; процесом кандидовања и резултатима које странке власти постижу у остваривању политике: лоши учинци политике наглашавају потребу за променама власти и отварају шансу опозицији. Већински систем оставља већи простор за слабљење страначке идентификације, али механизам фабриковања већине компензује лош одабир кандидата. То ће посебно долазити до изражаја у већинском моделу са релативном већином. Пропорционални изборни систем јачаће страначку идентификацију, али ће ублажавати механизам поделе гласова у условима истовременог гласања. Што је поларизација актера – кандидата и странака – већа то подела гласова може бити наглашенија што за последицу има различити број гласова и мандата које иста странка осваја у различитим нивоима избора који се одржавају истовремено.

IV

Кратак опис садржаја дисертације

Докторска дисертација структурирана је у седам поглавља.

Први део (стр.1-12) посвећен је формулацији проблема истраживања, хипотетичком оквиру, методама које се користе, друштвеној и научној оправданости оваквог истраживања. Кандидат наглашава да је ово прво истраживање овакве врсте и уопште први рад који се бави анализом свих процеса локалних избора од почетка редемократизације до данас.

Други део рада (стр.12-73) посвећен је детерминантама локалних избора. Кроз пет целина дефинише се појам локалних избора, изборни системи, модели локалне самоуправе, нормативни оквир локалне самоуправе у Србији у анализираном периоду, организовање и понашање кључних актера у изборним кампањама, одређивање контекстуалних фактора који ће се пратити у свим изборним циклусима и даје исцрпан компаративни преглед изборних система за одборнике у свим државама у Европи. Овај део у основи дефинише све категорије које кандидат користи приликом анализе, класификује све теоријски и емпиријски верификоване последице изборних система и њихов утицај на страначки систем - посебо индекс пропорционалности, степен фрагментације, структурираност страначког система.

Трећи део посвећен (стр.73-162) је анализи прва два изборна циклуса за одборнике скупштина општина и градова 1992. и 1996. године. Ради се о првим вишестраначким и демократским изборима за органе локалне самоуправе. Кандидат прво излаже прегнантно основне економске, политичке, социјалне и међународне факторе које обликују контекст избора у наведеном периоду. Посебно потенцира да се радило о нормативно и суштински „сиромашном“ моделу локалне самоуправе у којем је овај ниво власти под снажном доминацијом, контролом и утицајем централне власти – посебно финансијским. Такав институционални оквир упућивао је локалне елите које су се надметале за власт у општинама и градовима, али још више бираче, на закључак да успешно функционисање локалне самоуправе, пресудно зависи од воље централних власти. Модел локалне самоуправе предетерминисао је понашање бирача. Осим тога, он наглашава да је већински изборни систем механизмом фабриковања већине у условима неформатизованог страначког система допринео да се резултати првих парламентарних и председничких избора "прекопирају" на локални ниво, иако су се први локални избори одржали чак две године касније заједно са ванредним изборима за републичке и савезне посланике. Први локални избори били су истовремено и једини локални избори који су у потпуности били рефлексивни избори на централном нивоу. Исти модел изборног система на локалном нивоу произвешће у другачијим контекстуалним условима знатно другачије резултате. Под дејством измењених контекстуалних услова, а пре свега увођењем пропорционалног изборног система за избор посланика мења се перцепција страначке идентификације, понашање бирача и странака. На изборима 1996. године то задржава исту композицију власти на централном нивоу, али у локалној самоуправи већинска изборна формула није више довољна да прикрије плурализацију локалне политичке сцене. И поред покушаја изборне крађе, опозиција осваја власт у општинама и градовима, значајним окружним, привредним, културним и образовним центрима, између осталог и у Београду. Локални избори нису били копија резултата избора на вишим нивоима, напротив. Кандидат у овом делу показује како је под дејством психолошког фактора у другом кругу избора на локалном нивоу, бирачко тело поделом гласова променило однос снага. Ти локални избори су према кандидату нагостили прекомпозицију власти на централном нивоу.

Четврти део дисертације (стр.165-198) обрађује крај декаде и смену режима. Кандидат показује да истовремено одржани избори на савезном нивоу и локални избори 2000. године нису кореспондирали у погледу резултата: победа опозиције на савезним изборима није била резултатски убедљива на локалном нивоу. Сада су, како кандидат показује, исти фактори који су у претходном циклусу локалних избора довели до преокрета, деловали у супротном смеру: подела гласова, изборни модел са релативном већином умањено је пораз старих елита. Изборни суноврат посматран по броју гласова и мандата на централном нивоу, ублажен је резултатски у избору одборника у општинама и градовима управо захваљујући изборној формули, подели гласова и психолошким баријерама бирача који су мислили да ће мање погрешити уколико не гласају сходно страначкој идентификацији, већ поделе гласове на различитим нивоима избора различитим актерима. Тако је и овај циклус локалних избора предетерминисао наредне изборе за посланике: опстанак старих елита на локалном нивоу власти одлучујуће је деловао на консолидацију њихових странака, кадровску и програмску ревитализацију што ће резултати наредних избора и потврдити.

Пети део дисертације (стр.199-297) анализира пети и шести изборни циклус за одборнике. Ради се о изборима одржаним по пропорционалном изборном систему, са општином и градом као једном изборном јединицом, затвореном блокираном изборном листом и 3%-тним изборним прагом који је за изборе 2008. године повећан на 5%. Тај модел је био идентичан моделу за избор посланика и већ су уочени његови недостаци: метрополитанизација политичке репрезентације, фрагментираност парламентарног страначког система и снажење коалиционог и уцењивачког капацитета малих странака. Кандидат прве локалне изборе у овом поглављу посебно анализира јер је то једини изборни циклус који је одржан без парламентарних и председнички избора. Бирачи су тако први пут бирали само одборнике. На овим изборима владине странке губе примат на локалном нивоу и наговештава се њихова детронизација, скоро идентично као на изборном циклусу 1996. године. Ови локални избори повећавају степен фрагментације страначког система на локалном нивоу и у елективном и у парламентарном виду. Резултат су фрагментисани локални парламенти, који су додатно отежано функционисали посебно у оним општинама и градовима у којима председници, по први пут бирали непосредно од стране грађана, нису иза себе имали стабилну већину у локалним парламентима. То ће дестабилизovati власт у низу локалних самоуправа, довести до блокаде у раду, низа превремених избора и референдума за смену непосредно биралих председника општина и градоначелника. Кандидат, даљом анализом, показује како наредни изборни циклус локалних избора, 2008. године, по истом изборном моделу наставља фрагментацију локалне политичке сцене. Она је донекле ублажена или маскирана коалиционим наступом странака које су пратиле логику коалиционих наступа на парламентарном нивоу, али не нужно. Указује се на низ специфичних, бројних и разноврсних коалиционих наступа по појединим регионима, односно општинама и градовима. Такав предизборни наступ појачан је коалиционим савезима у постизборном периоду. Кандидат посебно анализира устаљену праксу да се локалне постизборне коалиције уподобљавају коалиционим савезима на парламентарном нивоу. То је често био резултат мање или више отвореног коалиционог договора за формирање владе, који се често, уз драстично кршење изборне воље, наметао општинама и градовима.

Шести део дисертације (стр.295-337) посвећен је последњем изборном циклусу за избор одборника 2012. године. Исти модел избора у другачијем контекстуалном окружењу није проузгодио истоветне последице као у претходна два изборна циклуса. Кандидат показује да долази до смањивања броја предлагача, мањег броја актера који освајају места у локалним скупштинама него на претходним изборима, али и да је њихов број још увек далеко изнад степена који би могао значити умерену фрагментираност локалне политичке сцене. Показује се и анализира како механизам коалиционог савеза у формирању владе аутоматски има дејство на коалиције на локалном нивоу власти. Копирање тих коалиција уз често грубо занемаривање воље грађана говори о позицији локалне самоуправе, али и политичком обрасцу коју власт у општина и градовима и даље третира као експозитуру централне власти, а не ниво који решава најбитније, животне проблеме грађана. Кандидат истовремено указује на тенденцију да пропорционални изборни систем може да води надпредстављености појединих делова општине, урбаних у односу на руралне средине, у локалним самоуправама чиме се угрожава начело једнакости бирача. На крају кандидат истиче да су тако формиране локалне власти допринеле бољем рејтингу странака и коалиција које су је формирале и на парламентарним изборима 2014. године, показујући још једном повезаност резултата локалних и парламентарних избора и узрочно-последичне везе у броју освојених гласова и добијених мандата на овим различитим нивоима власти.

Седми део дисертације посвећен је закључним разматрањима овог истраживања. Кандидат прегнантно излаже налазе до којих је дошао у свом докторском раду о условљености локалних и парламентарних избора, односно о факторима који детерминишу локалне и парламентарне изборе и доприносе да они утичу једни на друге у погледу оствареног броја гласова и добијених мандата, али и шире, у погледу формативања страначког система, смањивања фрагментације и на крају стабилности политичког система и консолидовања демократије.

V

Остварени резултати и научни допринос

Докторска дисертација кандидата мр Марка Мијатовића оригинални је научни рад, који коришћењем научних метода анализира све циклусе локалних избора у Србији од почетка редемократизације до данас. Дисертација је први целовит научни рад у српској политикологији који истражује и објашњава повезаност изборних процеса у локалној самоуправи са парламентарним и председничким изборима и међусобне утицаје, односно дејство појединих елемената изборног система у тој интеракцији и политичке последице које се тиме производе у страначком систему и парламентарном систему.

Овим истраживањем доказује се дејство типа изборног система, посебно начина гласања, величине изборне јединице и формуле за транспонување гласова у мандате и потпуније објашњавају политичке последице које се тиме производе у локалној самоуправи. Кандидат показује да се само први вишестраначки локални избори могу сматрати рефлексивним претходно одржаних парламентарних и председничких избора, али истиче да је то

првенствено резултат контекстуалних фактора - неформатизованости страначког система, јаке подршке странци на власти, недемократских услова за изборно надметање - који је изборни модел само нагласио.

Кандидат показује да је изборна партиципација на локалним изборима увек знатно већа када се одржавају истовремено са парламентарним и председничким изборима, што сведочи о слабијем интересовању грађана за овај ниво избора, али и неадекватним приступима политичких странака да мотивишу грађане на већу излазност. Кроз све изборне процесе дисертација посебно прати позиционирање релевантних политичких странака, страначких коалиција, група грађана, странака националних мањина. Налази ове тезе показују да се ванстраначки наступ на изборима независних кандидата и група грађана усталио по броју кандидата, добијених гласова, освојених одборничких мандата. Дисертација показује и да бирачи не гласају унисоно: они деле свој гласове различитим опцијама када се избори одржавају истовремено на различитим нивоима власти. То се убедљиво доказује управо на резултатима релевантних политичких странака које на изборима освајају различит број гласова за посланике и одборнике. Нетранспарентан процес кандидовања, нестабилан страначки систем, слабљење страначке идентификације он види као главне узроке таквог стања. Странке националних мањина, показује ово истраживање, успеле су да остваре хомогенизацију бирачког тела на етничким основама што им обезбеђује вршење власти на локалном нивоу тамо где су припадници одређених националних мањина у већини. Међутим, кандидат показује да последњи изборни процеси показују тенденцију веће плурализације у корпусу странака националних мањина. На крају, кандидат показује да је већина анализараних изборних процеса нису донели репризу резултата са избора за више нивое власти. Напротив, локални избори су били, по оствареним резултатима, политички сеизмограф који је наговештавао промене власти на централном нивоу.

Низ препорука које кандидат износи у закључном делу сумирајући резултате истраживања представља драгоцен допринос у примењеној политици. Институционални дизајнери по закључцима до који је дошао кандидат у овом истраживању треба да реформишу изборни систем у правцу директног избора одборника и председника општина и градова; странке да омогуће значајније учешће чланова у кандидовању посланика и одборника уз веће аутономију локалних страначких одбора у формирању коалиција; веће едукације о важности локалних политика за квалитет живота, јачање партиципативне свести и културе и својеврсни тренинг политичких елита.

VI

Закључак

На основу прегледа и оцене докторске дисертације "Политичке последице локалних избора у Србији од 1990. до 2008. године" кандидата мр Марка Мијатовића, Комисија налази да је дисертација у свему урађена према одобреној пријави теме докторске дисертације, као и да је оригинално и самостално научно дело које доприноси разумевању до сада неистражених сегмената изборног система и процеса. Комисија зато једногласно подноси

ПРЕДЛОГ

да Наставно-научно веће Факултета политичких наука прихвати дисертацију "Политичке последице локалних избора у Србији од 1990. до 2008.године", кандидата мр Марка Мијатовића, као подобну за јавну одбрану, формира комисију за јавну одбрану и упути такав предлог надлежном телу Универзитета у Београду на даљу процедуру.

Београд, 6.март 2015.године

Проф.др Маријан Пајванчић, редовни
професор у пензији Правног факултета Универзитета у Новом Саду

Проф.др Снежана Ђорђевић, редовни
професор Факултета политичких наука Универзитета у Београду

Проф.др Милан Јовановић, редовни
професор Факултета политичких наука Универзитета у Београду